

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.5, oktober 2014

Indledningen er redigeret af Holger Berg og Klaus Nielsen

Tilsyn ved dr.theol. Troels Nørager

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2026

Indledning til

“Til min Ven Christian Molbech” , *Krønikens Gienmæle* og “Farvel. (Til C. Molbech.)”

ved Vanja Thaulow

Indhold

- 1 En polemik om historiesyn
- 2 Den indledende brevveksling
- 3 Molbechs stikpille
- 4 “Til min Ven Christian Molbech”
- 5 Molbechs pjece
 - 5.1 Historie og kristendom
 - 5.2 Historie og polemik
- 6 Krønikens Gienmæle
 - 6.1 Fortalen
 - 6.2 Om historieskrivning
 - 6.3 Personangreb
 - 6.3.1 Johannes Müller
 - 6.3.2 F.W.J. Schelling
 - 6.3.3 Henrich Steffens
 - 6.3.4 Christian Bastholm
 - 6.4 Modtagelsen
- 7 Molbechs erklæring
- 8 “Farvel. (Til C. Molbech.)”
- 9 Molbechs utrykte farvel og polemikkens afslutning
- 10 Anvendt litteratur

1 En polemik om historiesyn

Fra januar til august 1813 udspillede der sig en længere pennefejde mellem Grundtvig og hans ven historikeren Christian Molbech i anledning af Grundtvigs udgivelse af *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng* i december 1812 (herefter *Verdenskrøniken* 1812). Fejden var særlig derved, at den både var privat og offentlig, saglig og personlig. Indlæggene i fejden består således både af private breve, offentlige meddelelser, længere polemiske værker og personlige afskedsdigte.

Grundtvig og Molbech havde været venner siden maj 1808. De delte mange interesser, og de værdsatte hinandens selskab, selvom de ikke altid så ens på tingene. De havde tidligere ført en offentlig debat om oldtidsminder, se [indledningen til "Gunderslev Skov"](#).

Efter Grundtvigs kristelige vækkelse i vinteren 1810 fjernede de sig mere og mere fra hinanden, og i 1813 kom det til en strid om historiesyn og historieskrivning. Molbech stod som den nøgterne faghistoriker, der ønskede en ren og objektiv fremstilling af historiens begivenheder. Over for ham stod Grundtvig, som efter sin omvendelse havde tilegnet sig et bibelsk historiesyn. I *Verdenskrøniken* 1812 havde hans hensigt været at vise, hvordan historien hang sammen i kraft af Guds forsyn og at bedømme begivenheder og personer efter en kristen målestok. I Molbechs øjne var dette på alle måder forfejlet som videnskab betragtet. Molbechs offentlige kritik tvang Grundtvig til at redegøre nøjere for sin historiske fremgangsmåde og dens berettigelse, hvilket han i særlig grad gjorde i *Krønikens Gienmæle*.

2 Den indledende brevveksling

Man kan følge optakten til polemikken i de to venners brevkorrespondance. Den 26. januar 1813 sendte Molbech et brev til Grundtvig, hvori han kritiserede flere træk ved *Verdenskrøniken* 1812, først og fremmest dens uvidenskabelighed: "For Videnskabens Domstol vil Din Bog ikke bestaa" (Grundtvig & Molbech 1888, s. 99). Problemet var det teologiske udgangspunkt. Molbech fandt det ikke forkasteligt at skrive ud fra en religiøs ide, hvilket mange romantikere gjorde, men det var uacceptabelt som Grundtvig at skrive fra én bestemt religions synspunkt (den lutherske kristendom).

Molbech satte desuden spørgsmålstegn ved, om den ånd, der rådede i Grundtvigs tekst, med rette kunne siges at være den kristne. I Molbechs øjne var det ikke kærlighedens ånd, som Grundtvig åbenbarede. I *Verdenskrøniken* 1812 havde Grundtvig gjort sig selv til dommer over historien og derved udvist hovmod. Molbech understregede dog, at dette var en faglig uenighed, der ikke burde svække deres venskab (s. 98).

Grundtvig svarede Molbech den 9. februar. Han understregede, at de mange domme, som fandtes i *Verdenskrøniken* 1812 udtrykte Bibelens domme. Grundtvig stred ikke for sig selv, men for Gud, og han havde et "Guds Kald" hertil (Grundtvig & Molbech 1888, s. 102). Derfor havde han udelukkende dømt dem, der bekæmpede kristendommen. Argumentationen mundede ud i en trussel mod Molbech: "fra det Øieblik du taler et Ord imod Bibel og Kristendom, kan vi ikke omgaas som fortrolige Venner" (s. 104).

3 Molbechs stikpille

Grundtvig regnede muligvis meningsudvekslingen om *Verdenskrøniken* 1812 for afsluttet, men kunne den 2. marts læse en kritik af sit værk i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*. Her gav Molbech en omtale af Vedel Simonsens påbegyndte forskningsserie *Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder*, hvori han gjorde status over dansk historieskrivning, se [faksimile](#). Molbech bemærkede i forbigående, at han ikke delte Grundtvigs syn på historiens indretning og heller ikke hans opfattelse af, hvori en historieskrivers opgave skulle bestå. Grundtvig havde i *Verdenskrøniken* 1812 modstillet to slags historiefortælling: den, der blot er “en nogenlunde sand Fortælling om det Forbigangne”, som nemt fortæber sig i detaljer og tilfældigheder, versus den historiefortælling, der vil “spore den Usynliges Finger i Tidernes Gang” (s. 322). Grundtvig havde gjort sig til talsmand for og praktiseret det sidste, hvilket Molbech kritiserede med ordene: en “*sandfærdig Fortælling om det Forbigangne* [...] er ikke slet saa ringe en Ting, som Grundtvig vil gjøre den til” (1813a, sp. 278). Molbech mente, at det var unødvendigt at udpege Guds styrelse af verden. Denne ville åbenbare sig klarere, hvis man lod historien selv tale. Grundtvigs verdenskrønike betragtede han desuden som en historisk polemik eller polemisk historie – i modsætning til et egentligt historisk arbejde.

Molbechs stikpille i *Skilderiet* medførte nu, at de to venners polemik blev offentlig, for Grundtvig sad ikke en sådan kommentar overhørig. Han var forarget og skrev en vred replik, som han via deres fælles ven, Povel Dons, lod Molbech læse med den medfølgende besked, at, hvis Molbech ville trække sine udtalelser tilbage, skulle svaret ikke trykkes (Rønning 1909, s. 35). Molbech fandt tonen i dette brev meget fjendsk og ærgrede sig over at se sig selv omtalt som en fjende af Guds ord, men han besvarede ikke henvendelsen.

Molbech beskrev situationen i et brev til sin veninde Kamma Rahbek: “Den største blandt flere Ubehageligheder, jeg i denne Tid har havt, er Udsigten til en aabenbar Feide med Grundtvig. Jeg blev forledet til en offentlig Ytring imod et enkelt Sted i hans Krønike – hvilket var en Feil af mig, da jeg først burde have erklæret mig over og imod Bogen i Almindelighed” (Molbech & Rahbek 1993, s. 68).

4 “Til min Ven Christian Molbech”

Grundtvig omarbejdede alligevel sin replik og mildnede tonen. Den blev trykt i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* den 10. april under overskriften “Til min Ven Christian Molbech”. Den er, som titlen antyder, henvendt til Molbech og holdt i direkte tiltale hele vejen. Ordet ven er fremhævet i både titlen og signaturen. Grundtvig var tydeligvis optaget af at bevare venskabet med Molbech på trods af deres uenigheder. Han indleder med at anerkende Molbechs betegnelse ‘polemisk historie’ om *Verdenskrøniken* 1812, for i en tid, som den de lever i, hvor folk ringeagter Gud, må enhver historie være polemisk. Grundtvig skriver malende:

kan min Bog gjælde for en nogenlunde god Polemik, da skal det glæde mig ganske anderledes, end om den lovedes [blev lovprist] som det ypperste Konstværk Tiden kunde have sin Øienslyst af at stirre paa, glat som Silke for Haanden, blødt som Edderdun for en overdaadig Aand at strække sig paa (1813a, sp. 449).

Grundtvig var til gengæld blevet stødt af påstanden om, at han ikke satte pris på sandfærdig historieskrivning. Han kaldte det en usandhed af Molbech og ærgrede sig

over, at Molbech ikke havde læst hans tekst ordentligt og ved sin fordrejning havde fremstillet Grundtvig som en "Løgnens Ven" (sp. 451). Tekstens sidste to afsnit er en heftig tiltale til Molbech med retoriske spørgsmål og deklamationer, der kulminerer i en bøn til Molbech: "Rør ikke ved min Bogs Hierte", dvs. forsynstanken (sp. 452).

5 Molbechs pjece

Molbech svarede udførligt i en pjece, der blev udgivet i slutningen af april: *Til Hr. N.F.S. Grundtvig, Capellan i Udby i Anledning af hans Verdenskrønike og Københavns Skilderie No. 29*, se [faksimile](#). Molbech havde vejet sine ord nøje inden udgivelsen. Han skulle angiveligt have skrevet pjecen om fire gange (Molbech & Rahbek 1993, s. 77). Over for Kamma Rahbek udtrykte han sin uvilje mod fejden. Pjecen var "det Ubehageligste jeg *hidtil* har skrevet til Trykken" (Molbech & Rahbek 1993, s. 94). Ikke desto mindre mente Molbech, at striden var uundgåelig.

Som motto anførte Molbech på titelbladet et citat fra Schellings *Denkmal der Schrift von den göttlichen Dingen etc. des Herrn Friedrich Heinrich Jacobi* (1812), som i oversættelse lyder:

"Kun den, som tilstår sine medmennesker samme bemyndigelse til intolerance, som han tilstår sig selv, er virkelig tolerant". Giv derfor også mig bemyndigelse til en åbent erklæret intolerance, om ikke imod Dem, så dog imod Deres bog (overs. GV).

Læs mere

"Wer jedem seiner Mitmenschen, *wie sich*, die Befugniß der Intoleranz zugesteht der allein ist wahrhaft tolerant". Daher lassen Sie auch mir die Befugniß erklårer Intoleranz, wenn nicht gegen Sie, doch gegen Ihr Buch (Molbech 1813b, s. [1] efter Schelling 1812, s. 163).

Molbech bedyrede, at han ønskede en saglig polemik, og ikke ville dømme Grundtvig som menneske. Alligevel indledte han pjecen med en lang række irettesættelser, der bl.a. advarede Grundtvig mod overdreven selvtillid og hovmod. Han anbefalede Grundtvig at udvise mildhed, ydmyghed og venlig sagtomdighed i stedet for det hårde og menneskefjendske sind, han lagde for dagen (Molbech 1813b, s. 5-7).

Den mere saglige kritik indledte Molbech med at bekende sin tro på "en objectiv historisk Sandhed [...] hvis Fremstilling i sin fulde Reenhed er Historieskriverens Kald" (s. 10). Molbech hævdede således historiefagets status som empirisk videnskab. Historikeren skulle ikke fremføre egne meninger, og det personlige element måtte ikke være påtrængende. Det var præcis Grundtvigs brøde.

Læs mere

Molbech havde revset andre samtidige historieskrivere for det samme, bl.a. G.L. Baden og Jens Møller, se Jørgensen (1939), s. 6.

Efter disse indledende bemærkninger tog Molbech fat på de mest fremtrædende problemer ved Grundtvigs verdenskrønike.

5.1 Historie og kristendom

Generelt vurderede Molbech *Verdenskrøniken* 1812 som god i sin hensigt, men mislykket i sin udførelse (s. 11, 33). Måden, hvorpå Grundtvig havde bragt kristendommen ind i skildringen af verdenshistorien, fandt Molbech upassende. Historikeren skulle helst tro på Gud, men måtte ikke lægge sig efter en menneskelig lære, efter en bestemt konfession. Kristendommens ide måtte “dog nødvendig være højere end Lutherdommens, der kun var en enkelt Side af Christendommen” (Molbech 1813b, s. 16). Historikeren skulle betragte alle religioner som mere eller mindre fuldkomne udviklinger af evige Sandheder. Hvad Molbech giver udtryk for her, er en typisk romantisk, religiøst betonet idealisme uden det kristne islæt, denne havde fået hos Grundtvig. Historikeren skulle kun omtale kristendommen som et faktum; historien kunne ikke bygges på en individuel tro (s. 12). Grundtvig havde gjort det sidste, og Molbech anså derfor *Verdenskrøniken* 1812 for at være *historiefilosofi* snarere end historiefortælling.

5.2 Historie og polemik

Molbech mente desuden, at *Verdenskrøniken* 1812 var alt for dyster og polemisk. Kristendommen blev fremstillet i en urimelig mørk, truende og afskrækkende skikkelse og som værende i konstant kamp (s. 12). Dette ensidige perspektiv og manglen på harmoni var trættende for læseren. En videnskabelig historie måtte slet ikke være polemisk, og de polemiske passager i *Verdenskrøniken* 1812 fandt Molbech decideret fejlplacerede. Grundtvig havde i sit værk fornægtet historieskrivningens fortællende natur og gjort den til et stridsskrift (s. 18 f.).

Det, der i allerhøjeste grad havde vakt Molbechs uvilje, var imidlertid bogens personangreb – den uretfærdige og ukærlige måde, hvorpå Grundtvig omtalte højt respekterede mænd. For dette skulle han have “en streng og alvorlig Revselse” (s. 20). Grundtvig burde især være mere ærbødig over for F.W.J Schelling, Johannes Müller, Christian Bastholm og Knud Lyne Rahbek. Han var for ensidig i den forstand, at han kun opregnede de negative sider ved disse forfattere og filosoffer og tav om deres fortjenester. Grundtvig skrev også for forhastet uden ordentligt kendskab til det eller dem, han dømte. Han skulle have givet sig mere tid og studeret flittigere, inden han “med Haan og Skændsel stemplede Mænd” (s. 25 f.).

Nogle formildende betragtninger afsluttede pjecen. Molbech var overbevist om Grundtvigs redelighed og var klar over, at han aldrig bevidst havde krænket retfærdighed og sandhed. Hvis noget kunne undskylde Grundtvigs fejl, måtte det være hans begejstring for religionen, “som Ingen Retskaffen bør miskiende” (s. 33).

6 *Krønikens Gienmæle*

Grundtvig følte sig forrådt af Molbech i dobbelt henseende: Hans pjece ikke alene afslørede Grundtvigs første fjendske og hårde brev, men var tillige skrevet i et intimiderende tonefald. Den 16. juni skrev han til Molbech: “du har behandlet mig som en Skolepog [skoledreng], som et Menneske, du vidt oversaa i Forstand og Kundskab” (Grundtvig & Molbech 1888, s. 116). Grundtvig havde svært ved at finde en form på og en passende tone for sit svar. Han skrev en lang række udkast, heraf nogle meget grove, før genmælet endelig kunne udkomme den 8. juli, [se tekstredegørelsen](#). Mottoet for *Krønikens Gienmæle* udtrykker Grundtvigs

forurettelse vha. et Jesus-ord (Joh 18,23): “Haver jeg talet ilde, da *beviis* det er ont [forkert]; men haver jeg talet vel, hvi slaaer du mig da?”

6.1 Fortalen

Grundtvig forklarede indledningsvis, at han tidligere havde udtalt sig lidt uklart om deres uoverensstemmelse, men “nu maa jeg da [...] sige det reent ud. Hvad der egentlig har vakt din Harme over Bogen [*Verdenskrøniken* 1812] er, at Du ikke troer paa Christus, som Guds eenbaarne Søn, Kongernes Konge og Herrernes Herre”. Et andet problem var, at Molbech heller ikke regnede Bibelen for “guddommelig, usvigelig Sandhed” (Grundtvig 1813b, s. 4). Grundtvig var ikke ene om denne vurdering af Molbech. Også den fælles ven, Povel Dons, kunne sige noget lignende: “Christian er ei Christen uden af Navn” (Køster 1875, s. 96).

Grundtvig fastholdt, at en kristen måtte behandle historien ‘kristent’, dvs. dømme mænd og tidsaldre efter Kristi ord. Han slog sit synspunkt fast med sin karakteristiske selvsikkerhed: “Jeg kan svare rolig, fordi jeg veed jeg har Ret” (s. 5). Grundtvig bedyrede, at han som ven stadig var mildt stemt over for Molbechs person, men Molbechs meninger følte han sig som en Guds ords tjener kaldet til at revse: “maa da ikke hver som elsker Jesus og Bibelen tale uvenlig om deres Fiender, om hver Mening, som vil beskiæmme dem?” (s. 6 f.).

6.2 Om historieskrivning

Afsnittet ‘Om Krøniken’ indledte Grundtvig med et billedrigt prosastykke om menneskets forhold til tiden og døden (s. 8-12). Stilmæssigt afviger dette meget fra de øvrige polemiske og ræsonnerende passager. Flemming Lundgreen-Nielsen har karakteriseret stilen som 1700-tallets senklassicisme (1980, s. 580).

Molbechs påstand om, at historikeren skulle behandle kristendommen som et blot faktum, der ikke har noget videre med historien at gøre, afviste Grundtvig og gjorde sin position helt klar: en kristen historieskriver må altid efterspore begivenhedernes forhold til kristendommen, da det er opstandelsen, som er den altafgørende begivenhed i historien: “Christi Opstandelse, forbinder Theologie og Historie saa uadskillelig [...] thi er den sand, da har Tiderne maattet rette sig efter Ham, og vel maa da deres Betragter rette sig efter Hans Ord, om han vil finde Sandhed” (s. 18). Derfor skal den kristne historieskriver også dømme både sin fortid og sin samtid:

Christendommen maa han lade være alle Mænds og Tidens Dommer, thi Christendom og Sandhed ere jo ei to Ting men *een*, og her se vi hvad der bør forstaaes ved Historiens objektive Sandhed, *almeengyldige Fremstilling*. Enten var Christus en Løgner da Han kaldte sig *Sandheden* [...] eller ogsaa Christus har al Dom (s. 15 f.).

Rent praktisk bliver det med Bibelen, man skal dømme folk og tidsaldre, for den er “Christi *Statholder* paa Jorden” (s. 18). Alt, hvad der strider imod Bibelen, kan uden videre bevis kaldes løgn.

Molbechs kritik af, at *Verdenskrøniken* 1812 var for ensidig, fordi den var skrevet ud fra en luthersk vinkel, besvarede Grundtvig med, at den lutherske fremstilling ikke er andet end en bibelsk fremstilling. Lutherdommen har to læresætninger: “tro paa

Christus! tro Bibelen i sin ligefremme, ordrette Mening!” (s. 20). Og da dette slet og ret er kristendom, må enhver kristelig fremstilling af historien være luthersk.

På kritikken af, at *Verdenskrøniken* 1812 var for dømmende, svarede Grundtvig, at han anså det for nødvendigt at udpege synderne for den samtid, han fandt vantro og ‘starblind’. Grundtvig var fuldt bevidst om krønikens mørke tone. De rædsler, han udmalede, ville forhåbentlig gøre læserne mismodige. De ville dernæst indse, at det var ‘løgnen’ og ‘fjenderne’, der havde forvoldt alle rædslerne, og da ville de endelig blive vakt og følge Grundtvigs kampråb: “Til Kamp for det stjaalne Klenodie, til Korstog mod alle vor Herres Jesu Christi Fiender i os og udenfor os under Saligheds Hjelm, med Aandens Sværd” (s. 24).

6.3 Personangreb

I de efterfølgende afsnit forsvarede Grundtvig sine angreb på Müller, Schelling, Steffens og Bastholm og udbyggede sin kritik af dem hver især.

6.3.1 Johannes Müller

Johannes Müller var en schweizisk historiker, som var højt værdsat i sin samtid i Europa. Oprindeligt var han præget af oplysningstænkere, men i 1782 lærte han J.G. Herder at kende og lod sig påvirke af dennes romantiske, religiøst funderede historiesyn. Müller vandt berømmelse for sin schweizerhistorie (*Geschichten der schweizerischen Eidgenossenschaft*, 1786-1808), som fik stor betydning for udviklingen af en schweizisk nationalbevidsthed. Hans hovedværk blev en verdenshistorie, som dog først blev udgivet efter hans død (*Vier und zwanzig Bücher Allgemeiner Geschichten, besonders der Europäischen Menschheit*, 1810). Müllers historieværker var også meget påskønnede i Danmark (Vind 1999, s. 344).

Grundtvigs syn på Müller var ambivalent. Han tilstod at have lært meget af ham og beundrede hans dybe historiske sans, men mente til gengæld, at Müller manglede fasthed i kristentroen: “Sin Christendom forloredede [mistede] han *halv i Tidens Strøm*” (1813b, s. 26 f.). Grundtvig fandt, at Müller vaklede mellem barnlig kristentro og “Tidens vantro Klogskab” (s. 29). Han var under for stor indflydelse af bibelkritikken og det rationalistiske menneskesyn (Michelsen 1956, s. 155).

I Molbechs øjne var Müller samtidens største historiker, idet han – i modsætning til Grundtvig – formåede at tale både sandt og retfærdigt om det, han fremstillede. At Grundtvig havde tilladt sig at håne ham for ikke at være rigtig kristen og for ‘halvhed’, var utilgiveligt. Grundtvig burde have talt med ærbødighed om en mester, som han aldrig ville nå op på siden af (Molbech 1813b, s. 23).

I *Krønikens Gienmæle* fastholdt Grundtvig sin kritik og understregede, at han blot havde målt og bedømt denne afdøde historiker efter Guds ord. Han anmodede derefter Molbech om at lade emnet ligge. Lettere sarkastisk anførte han flere gange det vers, man typisk anvendte ved afslutningen af begravelser: “nu lade vi hannem sove i Fred” (s. 25 og 31, jf. *Danmarks og Norgis Kirke-Ritual 1685* (1985), kap. 9).

6.3.2 F.W.J. Schelling

I sine unge år havde Grundtvig været meget inspireret af F.W.J. Schellings naturfilosofi. Den søgte at vise, at tilværelsen i sin dybeste sammenhæng er ét, at alt i verden har sin plads og eksistens i det Ene, som bærer tilværelsen, og som Schelling kaldte 'det Absolutte'. Schellings filosofi i perioden 1801-1806 kaldes også identitetsfilosofi, idet han var optaget af tanken om enheden (identiteten) af så modsatte størrelser som ånd og natur, subjekt og objekt, det reale og det ideale, se desuden [indledningen til "Om Religion og Liturgie", afsnittet "F.W.J. Schellings naturfilosofi"](#)).

Efter sin omvendelse i vinteren 1810 vendte Grundtvig sig dog kraftigt imod naturfilosofien, og i *Verdenskrøniken* 1812 kaldte han Schellings lære den fordærligste af alle (s. 294). Han tillagde naturfilosofien værdi som "Giæringsmiddel" (s. 297), dvs. som katalysator for en mere poetisk kristendomsforståelse, men forkastede dens grundsætninger. Hans hovedanke var, at naturfilosofferne i deres bestræbelse på at finde enhed ikke satte skarpt nok skel mellem det gode og det onde, sandheden og løgnen. Desuden benægtede de menneskets frihed og dermed det personlige ansvar. Med naturfilosofien fulgte "grændseløs Hovmod, Forgabelse i egne Drømme, Ligegyldighed for Hjertets Tilstand og Sjælens Vel" (s. 295).

Molbech kunne ikke være mere uenig. I hans øjne var Schelling en af samtidens mest skarpsindige og åndrige tænkere, og Grundtvigs fremstilling af Schellings filosofi ville han end ikke gå ind i at diskutere, "da den er *ingen*" (Molbech 1813b, s. 21). Grundtvig påstod blot en række usandheder og var aldeles forblindet.

I *Krønikens Gienmæle* gentog Grundtvig sin kritik og erklærede krig mod al naturfilosofi og panteisme (s. 35). Fronterne stod mellem Grundtvigs bibelske dualisme og Schellings monisme; mellem Grundtvigs begreb om Gud som uforanderlig og Schellings udviklingstanke. Det var Grundtvigs mål at bevise, at Schelling sammenblandede godt og ondt, lys og mørke, gud og verden, og at han var en løgner (s. 36).

I sit forsøg på at gendrive Schelling citerede han lange passager af *Denkmal der Schrift von den göttlichen Dingen etc. des Herrn Friedrich Heinrich Jacobi* fra 1812, som var et indlæg i en igangværende polemik mellem Schelling og filosofen F.H. Jacobi. I Jacobi fandt Grundtvig en mand at læne sig op ad, for han bekæmpede ligesom Grundtvig både oplysningstænkningen og naturfilosofien. Jacobi havde erklæret Schelling for ateist, hvilket Grundtvig altså støttede: "er den Atheist, som nægter en evig *uforanderlig, levende* Gud, da er Schelling det efter hans egen klare Bekiendelse" (1813b, s. 40). Af de Schellingcitater, som Grundtvig førte i marken, fremgår det dog, at Schelling netop prøvede at tænke Gud som levende og personlig ved at tænke ham som foranderlig.

Det bedste våben mod Schellings identitetsfilosofi fandt Grundtvig i modsigelsens grundsætning (kontradiktionsprincippet), der siger, at man ikke på samme tid kan bekræfte og benægte det samme. I Grundtvigs version hedder det: "Der er en uophævelig Grundforskjel mellem Sandhed og Løgn" (1813b, s. 44). Dette betragtede Grundtvig som al tænknings nødvendige, uforanderlige lov (s. 46), og med denne mente han at kunne undergrave Schellings lære. Enten måtte Schelling bøje sig for modsigelsens grundsætning, og så ville hele hans identitetslære falde, eller også måtte

han nægte modsigelsens grundsætning, men da ville hans lære også spille fallit ved at nægte at indgå på den logiske tænknings præmisser. Der er den teologiske pointe ved Grundtvigs brug af modsigelsens grundsætning, at den understøttede hans identifikation af sandheden med Gud - en Gud, som stod i modsætning til løgneren og Djævelen. Når Grundtvig selv kæmpede på Guds og Bibelens vegne, var det således givet, at han hørte til på sandhedens side, og at hans modstandere måtte være løgnere.

Krønikens Gienmæle er den første tekst, hvori Grundtvig rigtig udfoldede kontradiktionsprincippet og redegjorde for, hvad han opfattede som dets store rækkevidde og slagkraft. Princippet kom til at spille en stor rolle i udviklingen af hans teologi. For videre læsning om Grundtvigs syn på Schelling og hans anvendelse af modsigelsens grundsætning, se Scharling (1947), s. 114-117, Høirup (1949), s. 78-85, og Pedersen (1994), s. 379-408.

Stilen i Schellingafsnittet er særligt voldsom og konfrontativ. Grundtvig iscenesætter sig selv som David, der bekæmper Goliath (naturfilosofien) ved at slynge stenen (modsigelsens grundsætning) i hans pande:

med Kiep som til Hunden, skal Man gaae imod ham, Stenen skal flyve i hans Pande og med hans *eget* Sværd skal Hovedet afhugges, det er gammel jødisk Krigskonst, den foragtes nuomtide, men jeg er dog slet ikke bange for at bruge den, slet ikke ræd for at raabe til Kiæmpen: staa om Du kan! slaa om Du tør! kiender Du Jehova, Hærenes Herre? (s. 35).

6.3.3 Henrich Steffens

Henrich Steffens var ikke nævnt særskilt i Molbechs pjece, men Grundtvig valgte alligevel at svare med et helt afsnit, formentlig af flere grunde. Molbech havde beskyldt ham for ikke at være enig med sig selv, når han lastede Schelling og roste Steffens, som dog begge forfægtede den samme naturfilosofiske lære (Molbech 1813b, s. 22). Grundtvig fornemmede desuden, at Molbech også troede, at han havde skånet Steffens for kritikken, fordi de var fætre. Grundtvig svarede, at han vel måtte have lov at rose Steffens for de gode virkninger, hans forelæsninger i København 1802-1803 havde haft. De formåede at vække mange af tilhørerne til 'alvorlig eftertanke' og førte nogle (heriblandt Grundtvig selv) til ærlig, gammeldags kristendom (1813b, s. 54). Resten af afsnittet er en fortsat kritik af naturfilosofien og hævvelse af Bibelens sandhed (s. 55-62).

6.3.4 Christian Bastholm

Christian Bastholm var en af oplysningstidens betydeligste kirkelige skikkelser i Danmark. Grundtvigs venner havde inden udgivelsen af *Verdenskrøniken* 1812 advaret Grundtvig imod at dadle den endnu levende og højt agtede teolog og hofpræst, men Grundtvig fandt det nødvendigt. Det var som Guds ords tjener med Bibelen i hånd, at han dømte Bastholm for hans rationalistisk prægede teologi: "hans *kristne* Tro sad mere i hans Hoved end i hans Hjerte, derfor blev han mindre Christen jo længere han skrev" (1813b, s. 70 f.). Grundtvig mente, at Bastholm enten havde tabt troen undervejs, eller at den fra begyndelsen kun havde været en forstandens tilslutning til kristendommen. Han kritiserede de rationalistiske træk ved hans lære: hans afvisning af dogmerne om forsynet, inkarnationen og forsoningen; og hans fremhævelse af dyden som vej til salighed. Grundtvig polemiserede desuden mod

Bastholms syn på landsbypræstens rolle i den i samtiden vidt udbredte bog *Korte Tanker til nærmere Eftertanke over Den geistlige Stand* (1794).

6.4 Modtagelsen

I modsætning til *Verdenskrøniken* 1812, som blev revet væk kort efter sin udgivelse, lå salget af *Krønikens Gienmæle* helt stille. Efter 14 dage var der endnu ikke solgt 40 eksemplarer ifølge et brev fra Povel Dons den 24. juli (Køster 1875, s. 119). I 1814 var der stadig stort set ikke solgt af den (Grundtvig 1814, s. IV). Der var altså ikke megen offentlig opmærksomhed om værket, men til gengæld optog det deres fælles venner meget. Povel Dons var ifølge Kamma Rahbek meget begejstret for bogen. Selv havde hun det svært med den og skrev til Molbech: “hvormeget jeg end i *een* Ting [den kristne tilgang] maae være enig med Grundtvig, saa er der dog *mange* andre Ting, der forarge mig, og jeg kan slet ikke komme tilrette med Formen, selv der, hvor jeg ikke har det Mindste imod Materien at indvende” (Molbech & Rahbek 1993, s. 180 f.).

7 Molbechs erklæring

Molbech blev ganske rasende over *Krønikens Gienmæle*. Til Kamma Rahbek skrev han, at han ønskede at finde en måde, hvorpå han uden bitterhed kunne fortælle, hvor meget Grundtvig “har krænket mig, og at jeg i Fremtiden ikke vil have det Mindste at gjøre med ham [...] Med vort Venskab er det ude” (Molbech & Rahbek 1993, s. 205). Kamma Rahbek svarede, at det var, som om Grundtvig “slet ikke mere veed, hvad der skikker sig, og har bidt Hovedet af al Skam” (s. 207).

Den 24. juli indrykkede Molbech “Erklæring til den læsende Almeenhed” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, se [faksimile](#). Heri gjorde han det klart, at han anså videre debat med Grundtvig for nytteløs, da Grundtvig var så sikker i sin sag: “*Sandhed* er, at mene og troe som *Grundtvig*. Der gives ingen Religion, ingen Philosophie, ingen Historie, uden *hans* – thi: alle tre indeholdes i Bibelen” (1813c, sp. 929 f.). Andetsteds omtalte Molbech sarkastisk dette som “den Grundtvigske infallibilitet”, dvs. lig den pavelige ufejlbarlighed (Molbech & Rahbek 1993, s. 222). Molbech ønskede i sin erklæring kun at gendrive et enkelt punkt, nemlig den grove og usande anklage om, at han skulle være ukristen. Han mente, at Grundtvig var gået videre end “Inquisitionstribunalernes blodtørstige Tyranner”, når han i “fanatisk Blindhed” tillod sig at dømme Molbechs tro efter sine egne indfald og indbildninger (1813c, sp. 931 f.).

8 “Farvel. (Til C. Molbech.)”

Grundtvig forstod, at venskabet var slut og lod den 3. august et afskedsbrev trykke i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* med titlen “Farvel. (Til C. Molbech.)”. Det er et jambisk rimbrev i en relativt mild tone, hvormed Grundtvig ville overbevise Molbech om, at han trods alt stadig tænkte på ham med venlighed (jf. tillægget i *Kvædlinger* 1815, s. 392). Molbech befandt sig i Sverige, da Grundtvig skrev til ham. Grundtvigs udtryk, at Molbech stod i “Fjenders Ledtog” (strofe 2), hentyder til, at der på dette tidspunkt var udsigt til en ny krig mellem Danmark-Norge og Sverige. Krigen blev erklæret den 3. september.

I digtet hentydede Grundtvig desuden til sommeren 1808, da de to lærte hinanden at kende (den “første Vennesommer”), og appellerede med den hyppige brug af ordet

“Hjerte” til Molbechs følelser (vers 10, 15, 19, 24 og 46). Appellen prellede dog af på Molbech. Han syntes mest af alt irriteret over Grundtvig og skrev til Kamma Rahbek, at han betragtede Grundtvig som en nar. Molbech godtede sig over “den underlige Comedie, han [Grundtvig] opfører, hvori han selv er Hovedpersonen, Krøniken det skiulte Fatum [skæbne], hans Hierte en ulykkelig Elsker og mit Venskab en stum *Figurant* [biperson], som han efter Behag lader optræde snart i denne, snart i hiin Skikkelse paa Theatret”, dvs. i tidsskriftet *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn* (Molbech & Rahbek 1993, s. 222). Kamma Rahbek var ikke enig med Molbech i, at Grundtvig spillede komedie, og svarede ham, at hun var blevet rørt over digtet (s. 224).

9 Molbechs utrykte farvel og polemikkens afslutning

Den 5. august skrev Molbech et svar på vers med den distancerende titel “Til forfatteren af Krønikens Gienmæle”. Han sendte sine vers til Grundtvig privat, men lod dem ikke trykke. Indholdet var ret hårdt. Molbech anklagede Grundtvig for at tale med to stemmer og betvivlede, at han virkelig var ked af fejden. Han pointerede desuden, at Grundtvig ikke i ham havde ‘tabt’ en ven, men at Grundtvig selv havde fraskrevet ham: “Du har mistet, hvad du *selv* har vraget” (Grundtvig & Molbech 1888, s. 133). Kamma Rahbek havde fået lov at læse svaret og mente, at slutningen var for hård, for ikke at sige ond (Molbech & Rahbek 1993, s. 233). Molbech svarede, at han var kold over for Grundtvigs “offentlige Ømhed”. Den havde rørt ham lige så lidt som den måde, hvorpå Grundtvig “fører sin Christendom i Parade” (s. 236). Grundtvig besvarede ikke Molbechs brev, og dermed endte polemikken.

I tiden derefter søgte Grundtvig og Molbech at undgå hinanden, og Molbech omtalte Grundtvig som “min fiendske Uven” eller “*min fordums Ven*” (jf. Molbech & Rahbek 1993, s. 292 og 334). Indimellem var de nødt til at være i stue sammen, fx hos den fælles ven, Povel Dons, men talte ikke sammen mere end højst nødvendigt. Sådant forholdet lagt på is de næste tolv år. De begyndte først for alvor at tale sammen igen i anledning af Molbechs udgivelse af *Den Danske Rimkrønike* i 1825. De to venner genoptog deres brevveksling, men blev ikke dus igen (jf. Lundgreen-Nielsen 1980, s. 585).

10 Anvendt litteratur

- Bastholm, Christian (1794) *Korte Tanker til nærmere Eftertanke over Den geistlige Stand*. København.
- Borup, Morten (1954) *Christian Molbech*. København.
- *Danmarks og Norgis Kirke-Ritual 1685-1985* (1985) genudgivet af Udvalget for Konvent for Kirke og Theologi. U.st..
- Grundtvig, N.F.S. (1812) *Kort Begreb af Verdens Krønike i Sammenhæng*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1813a) “Til min Ven Christian Molbech (I Anledning af Kjøbenhavns Skilderie No. 18.)” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 29, 10. april, sp. 449-452. København.

- Grundtvig, N.F.S. (1813b) *Krønikens Gienmæle*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1813c) “Farvel. (Til C. Molbech.)” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 62, 3. august, sp. 977-978. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1814) *Helligtrekongerlyset eller Tre Dages Hændelser paa Dannemarks Høiskole. En Beretning*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1815) *Kvædlinger eller Smaakvad*. København.
- Grundtvig, N.F.S. & Christian Molbech (1888) *Christian Molbech og Nikolai Frederik Severin Grundtvig. En Brevveksling*, udg. af Chr. K.F. Molbech & Ludvig Schrøder. København.
- Høirup, Henning (1949) *Grundtvigs Syn paa Tro og Erkendelse. Modsigelsens Grundsætning som teologisk Aksiom hos Grundtvig*. København.
- Jørgensen, Ellen (1939) “Chr. Molbech, den danske historiske Forenings Stifter” i *Historisk Tidsskrift*, bind 10, række 5, s. 1-63. København.
- Køster, Kristian (1875) *Til Minde om Povel Dons, Grundtvigs og Ingemanns Ungdoms-Ven. Et efterladt Arbejde*, udg. af Ludvig Schrøder. København.
- Lundgreen-Nielsen, Flemming (1980) *Det handlende ord. N.F.S. Grundtvigs digtning, litteraturkritik og poetik 1798-1819*. København.
- Michelsen, William (1956) *Den sælsomme forvandling i N.F.S. Grundtvigs liv. Studier over tilblivelsen af Grundtvigs historiesyn*. København.
- Molbech, Christian (1813a) “Anmeldelse af et for den nordiske Historie vigtigt Arbejde” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 17, 27. februar, sp. 257-261 og nr. 18, 2. marts, sp. 277-282. København.
- Molbech, Christian (1813b) *Til Hr. N.F.S. Grundtvig, Capellan i Udby i Anledning af hans Verdenskrønike og Kiøbenhavns Skilderi No. 29*. København.
- Molbech, Christian (1813c) “Erklæring til den læsende Almeenhed” i *Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn*, nr. 59, 24. juli, sp. 929-933. København.
- Molbech, Christian (1825) *Den Danske Riimkrønike efter Gotfried af Ghemens udgave af Aaret 1495, trykt paa ny, med afvigende Læsemaader i sildigere Udgaver, og Ordfortolkninger*. København.
- Molbech, Christian & Kamma Rahbek (1993) *Kamma Rahbeks Brevveksling med Chr. Molbech*, udg. af Kirsten Dreyer, 1-3, bind 1. København.
- Müller, Johannes von (1786-1808) *Geschichten der schweizerischen Eidgenossenschaft* 1-5. Leipzig.

- Müller, Johannes von (1810) *Vier und zwanzig Bücher Allgemeiner Geschichten, besonders der Europäischen Menschheit*, udg. af Johann Georg Müller. Tübingen.
- Pedersen, Kim Arne (u.å.: 1994) *Studier i forholdet mellem metafysik og tro i N.F.S. Grundtvigs forfatterskab i perioden 1812-1815*. Utrykt licenciatafhandling. Aarhus.
- Rønning, Frederik (1907-1914) *N.F.S. Grundtvig. Et bidrag til skildring af dansk åndsliv i det 19. århundrede 1-4, bind 2:2* (1909). København.
- Scharling, C.I. (1947) *Grundtvig og Romantiken belyst ved Grundtvigs Forhold til Schelling*. København.
- Schelling, F.W.J. (1812) *Denkmal der Schrift von den göttlichen Dingen etc. des Herrn Friedrich Heinrich Jacobi und der ihm in derselben gemachten Beschuldigung eines absichtlich täuschenden, Lüge redenden Atheismus*. Tübingen.
- Vedel Simonsen, Lauritz Schebye (1813-1816) *Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder 1:1-3:1*. København.
- Vind, Ole (1999) *Grundtvigs historiefilosofi*. København.